

१. शिष्टाचारः (शिष्टाचार)

हरिः ओम ।	हलो ।
सुप्रभातम् ।	सुप्रभात ।
नमस्ते/नमस्कारः ।	नमस्ते / नमस्कार ।
शुभरात्रिः ।	शुभरात्रि ।
धन्यवादः ।	धन्यवाद ।
स्वागतम् ।	स्वागत ।
क्षम्यताम् ।	क्षमा कीजिये / माफ कीजिये ।
चिन्ता मास्तु ।	कोई बात नहीं / जाने दो ।
कृपया ।	कृपया ।
पुनः मिलामः ।	फिर मिलेंगे ।
अस्तु ।	जी / जी हाँ / ठीक है ।
श्रीमन् ।	श्रीमान् । (Sir)
मान्ये/आर्ये ।	श्रीमती । (Madam)
बहु समीचीनम् ।	बहुत अच्छा ।

२. मेलनम् (मेल-जोल)

भवतः नाम किम् ?	आप का नाम क्या है ? (पु.)
भवत्याः नाम किम् ?	आप का नाम क्या है ? (स्त्री.)
मम नाम '.....' ।	मेरा नाम '.....' ।
एषः मम मित्रं '.....' ।	यह मेरा दोस्त '.....' है ।
एतस्य नाम श्रुतवान् ।	इनका नाम सुना है ।
एषा मम सखी '.....' ।	यह मेरी सखी '.....' है ।

भवान् किम् (उद्योगं) करोति?
 भवती किम् (उद्योगं) करोति?
 अहम् अध्यापकः अस्मि ।
 अहम् अध्यापिका अस्मि ।

आप क्या कर रहे हैं? (पु.)
 आप क्या कर रही हैं? (स्त्री.)
 मैं अध्यापक हूँ। (पु.)
 मैं अध्यापिका हूँ। (स्त्री.)

अधिकारी - अफसर	उट्टङ्ककः - टंकक
अभियन्ता - इंजीनियर	प्राध्यापकः - प्रोफेसर
लिपिकारः - लिपिक	अधिवक्ता - वकील
विक्रयिकः - सेल्समैन	व्याख्याता - लेक्चरर

अहं यन्त्रागारे कार्यं करोमि ।   मैं कारखाने में काम करता हूँ।

कार्यालये - कार्यालय में	महाविद्यालये - कॉलेज में
वित्तकोषे - बैंक में	चिकित्सालये - अस्पताल में
उच्चविद्यालये - उच्चविद्यालय में	यन्त्रागारे - कारखाने में

भवान्/भवती कस्यां कक्षायां
 पठति?

तुम किस कक्षा में पढ़ते हो

अहं नवमकक्षायां पठामि ।

मैं नवीं कक्षा में पढ़ता हूँ।

अहं B.Sc कक्षायां पठामि ।

मैं B.Sc में पढ़ रहा हूँ।

भवतः ग्रामः ?

आप का स्थान ?

मम ग्रामः .....

मैं.... का रहनेवाला/वाली हूँ।

कुशलं किम्?

आप कैसे हैं।

गृहे सर्वं कुशल किम्?

घर पर सब कुशल हैं?

अन्यः कः विशेषः?

और भी कुछ?

कुतः आगच्छति?

आप कहाँ से आ रहे हैं ?/रही हैं?

विद्यालयतः
गृहतः आगच्छामि ।
.....तः

स्कूल से
घर से आ रहा हूँ । / रही हूँ?
.....से

कुत्र गच्छति?

कहाँ जा रहे हैं?

देवालयं
कार्यालयं गच्छामि ।
विपणिं

मंदिर
दफ्तर जा रहा हूँ ।
बाजार

किं मेलनं विरलं जातम्?	क्या बात है? बहुत कम मिलते हैं?
भवन्तं कुत्रापि दृष्टवान् ।	आपको कहीं देखा है ।
कुशली / कुशलिनी अस्मि ।	कुशल/(ठीक) हूँ ।
भवान् सम्भाषणशिविरम्	क्या आप सम्भाषणशिविर में आये
आगतवान् किम्?	थे?
तर्हि कुत्र दृष्टवान्?	तब कहाँ देखा होगा?
तर्हि तत्रैव दृष्टवान् स्याम् ।	तो फिर वहीं देखा होगा ।

३. सरल-वाक्यानि (सरल-वाक्य)

तथैव अस्तु ।

जी हाँ (ऐसा ही हो)

जानामि ।

जानता हूँ ।

आम्, तत् सत्यम् ।

जी, वह ठीक है ।

समीचीना सूचना ।

अच्छी सूचना है ।

स्वल्पम् एव ।

जरा-सा / थोड़ा-बहुत ।

किमर्थं तद् न भवति?

वह क्यों नहीं होता है?

भवतु नाम ।

जाने दीजिए ।

ओहो ! तथा किम् ?
 एवमपि अस्ति किम् ?
 अथ किम् ?
 नैव किल ।
 भवतु ।
 आगच्छतु ।
 उपविशतु ।
 सर्वथा न ।
 किम् अन्यत् ?
 अस्तु किम् ?
 किमर्थं श्रीमन् ?
 प्राप्तं खलु ? मिला क्या ?
 किम् भवति इति पश्यामः ।
 ज्ञातम् ?
 कथम् आसीत् ?
 अङ्गीकृतं खलु ?
 कति अपेक्षितानि ?
 अद्य एव किम् ?
 इदानीम् एव किम् ?
 आगन्तव्यं भोः ।
 तदर्थं किम् ।
 तत् किमपि मास्तु ।
 न दृश्यते ?
 समाप्तम् ?
 कस्मिन् समये ?
 तथापि.... ।
 आवश्यकं न आसीत् ।

ओहो ! वैसी बात है ?
 ऐसा भी है क्या ?
 और क्या ?
 नहीं तो ।
 ठीक है ।
 आइए ।
 बैठिए ।
 बिल्कुल नहीं ।
 और क्या ?
 ऐसा करें ?
 क्यों जी ?
 होगा क्या देखेंगे ।
 समझे ?
 कैसा था / रहा ?
 मान लिया न ?
 कितने चाहिए ?
 आज ही क्या ?
 अभी ही क्या ?
 आना चाहिए ।
 उसके लिए क्या ।
 कुछ नहीं चाहिए ।
 नहीं दिखाई पड़ते ?
 समाप्त ?
 कितने बजे ?
 फिर भी.... ।
 नहीं चाहिए था ।

तिष्ठतु भोः ।
स्मरति खलु ?
तथा किमपि नास्ति ।
कथम् अस्ति भवान् ?
मा विस्मरतु ।
अन्यच्च....
तदनन्तरम्....
तावदेव खलु ?
महान् आनन्दः ।
तथा न ।
तस्य कः अर्थः ?
आम्....
एवमेव....

जरा ठहरिए ।
याद है न ?
वैसी कोई बात नहीं है ।
आप कैसे हैं ?
भूलिए मत ।
और....
उसके बाद....
उतना ही है न ? (वही बात है ?)
मजा आ गया ।
वैसा नहीं ।
इसके माने ? (अर्थात् ?)
जी....
यों ही....

४. सामान्यवाक्यानि

प्रयत्नं करोमि ।
न शक्यते ।
तथा न वदतु ।
तत्र कोऽपि सन्देहः नास्ति ।
तद् अहं न जानामि ।
कदा ददाति ?
अहं कथं वदामि ?
तथा भवति किम् ?
भवतः समयः अस्ति किम् ?
अद्य भवतः कार्यक्रमः कः ?

कोशिश करूंगा / करूंगी ।
नहीं हो सकता ।
ऐसा मत कहिये ।
उसमें कोई संदेह नहीं है ।
मैं वह नहीं जानता ।
कब दोगे ?
कैसे कहूँ ?
वैसा होता है क्या ?
आप के पास समय है क्या ?
आज आपका क्या कार्यक्रम है ?

अरे! पादस्य / हस्तस्य किम् अरे! हाथ / पैर को क्या हुआ?
 अभवत्?
 बहुदिनेभ्यः ते परिचिताः । बहुत दिनों से वे परिचित हैं ।
 तस्य कियत् धैर्य / धाष्ट्य उसका ढिठाई तो देखो ।
 पश्यतु ।
 भवान् न उक्तवान् एव । आपने तो कहा ही नहीं ।
 अहम् किं करोमि? मैं क्या करूँ?
 अहं न जानामि । मैं नहीं जानता हूँ ।
 यथा भवान् इच्छति तथा । जैसा आप चाहते हैं वैसा ।
 भवतु, चिन्तां न करोतु । ठीक है, चिन्ता मत कीजिए ।
 तेन किमपि न सिद्ध्यति । उससे कुछ नहीं होता ।
 सः सर्वथा अप्रयोजकः । वह तो नालायक है ।
 प्रयोजनम् एव नास्ति । बिल्कुल बेकार है ।
 पुनरपि एकवारं प्रयत्नं कुर्मः । फिर एकवार प्रयास करेंगे ।
 मौनमेव उचितम् । चुप रहना अच्छा है ।
 तद्विषये अहं किमपि न उसके बारे में मैं कुछ नहीं
 वदामि । कहूँगा ।
 विचिन्त्य एव वक्तव्यम् । सोच कर ही बोलना चाहिए ।
 तर्हि समीचीनम् । तब तो ठीक है ।
 एवं चेत् कथम्? ऐसा हो तो कैसा?
 मां किञ्चित् स्मारयतु । मुझे जरा याद दिलाना ।
 तम् अहं सम्यक् जानामि । उसे मैं अच्छी तरह जानता हूँ ।
 तदानीमेव उक्तवान् खलु? तभी मैंने कहा था न?
 कदा उक्तवान्? कब कहा?
 यत्किमपि भवतु । चाहे कुछ भी हो ।
 सः बहु समीचीनः । वह बहुत अच्छा है ।
 सः बहु रूक्षः । वह बड़ा रूखा है ।

तद्विषये चिन्ता मास्तु ।	उस बात की चिन्ता न कीजिये ।
तथैव इति न नियमः ।	ऐसा कोई नियम नहीं है ।
कर्तुं शक्यम्, किञ्चित् समयः	कर सकते हैं, पर समय चाहिये ।
अपेक्ष्यते ।	
एतावत् तु कृतवान् ।	इतना तो किया ।
द्रष्टुम् एव न शक्यते ।	देख ही नहीं सकते ।
तत्रैव कुत्रापि स्यात् ।	वहीं कहीं होगा ।
यथार्थं वदामि ।	सच कहता हूँ ।
एवं भवितुम् अर्हति ।	ऐसा हो सकता है ।
कदाचित् एवमपि स्यात् ।	ऐसा हो सकता है ।
किम् अहं तावदपि न	क्या मैं इतना भी नहीं जानता ?
जानामि ?	
कः न इच्छति ?	कौन नहीं चाहता ?
तत्र गत्वा किं करोति ?	वहाँ जाकर क्या करोगे ?
पुनः आगच्छन्तु ।	फिर आइये ।
मम कोऽपि क्लेशः नास्ति ।	मुझे तो कोई कष्ट नहीं ।
एतत् कष्टकरं न ।	यह कठिन नहीं है ।
किम् आनीतवान् ?	क्या लाये हैं ?
भवन्तं कः उक्तवान् ?	आपको किसने कहा ?
किञ्चिदनन्तरम् आगच्छेत् ।	कुछ देर बाद आजायेंगे ।
प्रायः तथा न स्यात् ।	प्रायः वैसा नहीं होगा ।
चिन्ता मास्तु, श्वः ददातु ।	कोई बात नहीं, कल दीजिये ।
अहं पुनः सूचयिष्यामि ।	मैं फिर से बताऊँगा ।
अद्य आसीत् किम् ?	आज था क्या ?
अवश्यम् आगमिष्यामि ।	जरूर आऊँगा ।
किम् नागराजः अस्ति ?	क्या, नागराज है ?
किमर्थम्, एवं जातम् ?	ऐसा क्यों हुआ ?

किम्, तत्र एव आसीत्?	क्या वहीं था?
कुतः आनीतवान्?	कहाँ से लाया?
अन्यत् किमपि कार्यं नास्ति ।	और कोई काम नहीं है ।
मम वचनं शृणोतु ।	मेरी बात सुनिये ।
एतत् सत्यं खलु?	यह तो सच है न?
तद् अहमपि जानामि ।	वह मैं भी जानता हूँ ।
तावद् आवश्यकं न ।	उतना आवश्यक नहीं ।
भवतः का हानिः?	आप का क्या बिगड़ा?
किमर्थम् एतावान् विलम्बः?	क्यों इतनी देर हुई?
यथेष्टम् अस्ति ।	पर्याप्त/काफी है ।
भवतः अभिप्रायः कः?	आपका आशय क्या है?
तस्य किं कारणम्?	उसका क्या कारण है?
स्वयमेव करोति किम्?	स्वयं करोगे क्या?
तत् मह्यं न रोचते ।	मुझे वह पसंद नहीं है ।
उक्तम् एव रटति सः ।	वही रटता रहता है ।
अन्यथा बहु कष्टम् ।	अन्यथा बहुत कष्ट होगा ।
किमर्थं पूर्वं न उक्तवान्?	पहले क्यों नहीं कहा?
स्पष्टं न जानामि ।	ठीक से नहीं जानता हूँ ।
निश्चयः नास्ति ।	निश्चित नहीं है ।
भवान् कुत्र आसीत्?	आप कहाँ थे?
भीतिः मास्तु ।	डरो मत ।
भयस्य कारणं नास्ति ।	डरने की बात नहीं है ।
तदहं बहु इच्छामि ।	मैं वह बहुत चाहता हूँ ।
कियत् लज्जास्पदम्!	कितनी लज्जास्पद बात है ।
एषः मम दोषः न ।	यह मेरा दोष नहीं है ।
मम तु आक्षेपः नास्ति ।	मेरा तो आक्षेप नहीं है ।
सः शीघ्रकोपी ।	वह तो तुनक मिजाज है ।